

домашнього насильства відносно гендеру, змінить соціокультурні стереотипи маскулітності та фемінності, урівноважить та збалансує кількість чоловіків та жінок у трудових відносинах, забезпечить рівні права та можливості не тільки на законодавчому рівні, але й у соціумі, а також припинить дискримінацію за ознакою статі.

Отже, логіка наших міркувань підводить до наступних висновків, враховуючи все вище перераховане, варто зазначити, що гендерна освіта є досить актуальною і навіть необхідною, адже допоможе пришвидшити процес забезпечення гендерної рівності та нівелювати будь-які види дискримінації, а впровадження гендерного виховання в освітній процес – згодом вирішить і низку проблем, які впливають на цей процес.

1. Самойленко Н. І. Роль гендерного виховання у формуванні особистості школяра. URL: <https://dnmcp.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-09-1/prava/>.

2. Гендерна освіта в Україні: куди рухаємося? URL: https://zmina.info/articles/genderna_osvita_v_ukrajini_kudi_ruhajemosjia.

3. Грабовська І., Талько Т. Гендерна освіта у вишах України перед новими інтелектуальними викликами сьогодення. URL: http://tnpu.edu.ua/vyhovna%20robota/2020__final__Zbirnyk%20tez_Gender.pdf.

Андрій САМОТУГА

доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СВІТЛІ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Прийнята 1996 р. Конституція незалежної України одними із ключових гарантій організації державного і суспільного життя проголосила дію принципу верховенства права [1]. Незважаючи на те що Основний Закон містить звужене трактування цього принципу (вища юридична сила Конституції, пряма дія її норм та гарантування людині й громадянину звернення до суду безпосередньо на підставі Конституції), при цьому, згідно з теоретиками-класиками й сучасними дослідниками, основним джерелом права є не норми конституції (тобто писаного, позитивного права), а природні права людини, засновані на ідеях свободи, гідності й справедливості. Звідси, право має протистояти деспотичній владі, частково обмежуючи іноді її надмірні дискреційні повноваження. Також класична теорія загального права була викладена англійським теоретиком природного

права У. Блекстоуном ще у XVIII ст., який вважав, що саме принцип верховенства розуму і є ідеальною характеристикою принципу верховенства права [2, с. 19–20].

Наступну свою конкретизацію принцип верховенства права отримав у розділі II Конституції стосовно правового статусу особи, а саме при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Тобто зміст та обсяг існуючих прав і свобод визначається не лише позитивним законодавством, а й принципами насамперед природного права, серед яких фундаментальними є життя, свобода та гідність індивіда.

Звідси завданням нашої публікації вважаємо аналіз ключових положень конституційної реформи в Україні на предмет відповідності їх принципу верховенства права.

Отже, перші зміни були внесені до Конституції України наприкінці 2004 року у розпал політичної боротьби під час президентських виборів і стосувалися основоположних засад організації державної влади, а саме збільшення повноважень Верховної Ради України і водночас звуження повноважень глави держави в частині формування уряду та деяких центральних органів виконавчої влади, що ознаменувало собою як компроміс для виходу з політичної кризи перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки. Зазначені зміни цілком вкладаються у природно-правове русло щодо реалізації, з одного боку, права народу на відповідальне багатопартійне представницьке правління і цілком узгоджується з усталеною європейською конституційною практикою, з іншого, ідей обмеження персональної влади, яким є глава держави, незважаючи на те що він, як і парламентарі, є обраним усім народом. Обмеження президентської влади стосувалися, зокрема, скасування абсолютного права вето глави держави на прийняті парламентом закони, що є важливим поступом у напрямку мінімізації можливості узурпації влади. У розвиток ідей парламентаризму Верховною Радою України ще 25 березня 2004 р. було прийнято новий Закон України „Про вибори народних депутатів України”, а 26 березня 2006 р. на його основі вперше вибори відбулися за пропорційною системою, що надалі активізувало реалізацію політичних прав громадян, зокрема на створення та участь у діяльності політичних партій. Було започатковано новий конституційний інститут – коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді, а також зменшено кількість суб’єктів законодавчої ініціативи, що мало на меті недопущення підміни ролі обраних народом парламентарів, уповноважених вносити на розгляд законопроекти лише нарівні з Президентом та Урядом.

Втім вже 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд України визнав Закон України від 8 грудня 2004 р. про внесення змін до Конституції України таким, що не відповідає Конституції України у зв’язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, тобто відновив дію

Конституції 1996 р., повернувши таким чином Україну до президентсько-парламентської республіки. А вже у результаті Революції Гідності 2014 року парламент ухвалив повернення до Конституції 2004 року, тим самим керуючись природними прагненнями народу на відстоювання своєї гідності і права, зокрема, визначати напрям зовнішньополітичної орієнтації України.

Наступна, не менш значуща Конституційна реформа 2016 року змінила парадигму здійснення правосуддя: відповідно до нової редакції ст. 129 Конституції України, під час здійснення правосуддя суддя «керується верховенством права» (у попередній редакції – «підкоряється лише закону»).

Більше того, кардинально змінено порядок формування судової гілки влади. Новим законом про судоустрій і статус суддів від 02.06.2016 р., прийнятим у межах активізованої політичними процесами від 2014 року судово-правової реформи, мінімізовано установчі повноваження парламенту як політичного органу (сформованого за результатами виборів, зокрема за партійною ознакою) стосовно судів загальної юрисдикції. Натомість збережено їх, суто формально, за Президентом (який лише видає укази про призначення суддів) як за конституційним гарантом прав і свобод людини й громадянина. При цьому розширено відповідні повноваження для Вищої ради правосуддя, лише п'ята частина персонального складу якої призначається парламентом та президентом.

Попередня конституційна норма вносила суперечність щодо пріоритету дії принципу верховенства права, а тому, в переважній більшості, судді-позитивісти надавали перевагу правам і свободам людини, визначеним у законі, а не в Конституції України. Й та обставина, що закон чи інший нормативно-правовий акт Конституції України не відповідає, не створює перешкод у його застосуванні [3].

Крім того, як вважають деякі автори, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово акцентував, що «верховенство права – один з основоположних принципів демократичного суспільства, що притаманний усім статтям Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Застосування судами практики ЄСПЛ зумовило те, що суди мотивували судові рішення з посиланням на принцип верховенства права та/або його елементи [4, с. 105].

Не менш промовистими у світлі подій Революції Гідності та, на жаль, гідридної війни з боку Російської Федерації щодо України є внесення 7 лютого 2019 р. змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Так, у преамбулі Основного закону підтверджується європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, а у відповідних розділах Конституції України на вищі органи та посадових осіб держави покладено повноваження з визначення засад (Верховна Рада України), гарантування (Президент України) та забезпечення (Кабінет

Міністрів України) реалізації цього зовнішньополітичного стратегічного курсу. Отже, однією з ключових стратегій членства будь-якої держави у НАТО є гарантування свободи та безпеки людини як її основоположних природно-правових цінностей, а відтак, безпеки держави у цілому. Більше того, виконання Україною критеріїв щодо її вступу до Європейського Союзу як наддержавного утворення здебільшого економічного спрямування неможливе без створення їй надійних безпекових гарантій, чим і виступає на сьогодні виключно Північноатлантичний альянс.

30 серпня 2019 р. Верховною Радою України було попередньо схвалений Закон України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)», яким було скасовано депутатську недоторканність, натомість залишено положення про те, що народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. З точки зору принципу рівності громадян перед законом подібні законодавчі кроки можливо вважати правильними, однак діяльність парламентаря потребує відповідних гарантій, зокрема його захисту від часто політично вмотивованого кримінального переслідування на час виконання ним свої повноважень. Натомість щодо Президента України та суддів недоторканність не те, що не скасовано, а навіть конституційно посилено.

Зважаючи на можливість висвітлення в цій публікації лише положень Основного закону, що зазнали суттєвих змін, необхідним у подальшому вбачається аналіз деяких законів, прийнятих у розвиток конституційної реформи, що триває в Україні.

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 195 с.

3. Пошва Б. Верховенство права в Україні: бути чи не бути — ось питання (частина третя). 19.10.2018. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/verhovenstvo-prava-v-ukrayini-butyu-chy-ne-butyu-os-pytannya-chasty-na-tretya/>.

4. Москаль Р. М. Доктрина верховенства права: аналіз стану наукової розробки проблеми в Україні (2010–2020 роки). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 100-111.